

LÍRIKA

Székács László – Budapest

PIRÍTÁS

('56/50 = áltört)

nem lehet, nem
gyűlöletből
purgatórium játék
poklos vég-émlék
nem bizony
emléke kövesedik
örökzöldje sorvad

nem lehet, nem
babér születt
vigyázzatok, élesszétek
virágozzék kelyhében
a szirmaiban szabad

s ne bogáncs
fojtóhurok
arcra temetés
gáncs és göcsört
gyötrelem
pirított fájdalom
dózsa-trónra
tűzfeszített
szabadság
a hősöknek
emlék foszladék
plecsni-üreslét
mégis vértüskés

miért tövisszörű
miért lator a keresztje

(2006.)

Tamás-Tarr Melinda – Ferrara (Italia)

SZÜLETÉSNAPOM

Ma van az én születésnapom:
Kétezerkettő december tizenkettő.
Eltűnt bizony az ifjúságom,
Gyorsan elrebbent negyvenkilenc esztendő...

Búslakodjam avagy örüljek?
Mint a magyarhoz illik: sírva vigadok.
Örvendjek, mert itt lehetek?
Nem! Az eltűnt ifjúságom siratom.

Hej, de másként is kezdeném,
Ha lehetne s még egyszer megszülethetnék!
Vagy esélyem mérlegelném,
S ezen rút világra tán meg sem érkeznek!...

Bizonyosság: e valós létem,
És ezt a tényt semmiképp nem tagadhatom:

Ide kellett megszületnem...

S hogy miért pont én?... Ezt biz' fel nem foghatom.

2002.12.12.

PRÓZA

Szitányi György – Gödöllő

SZŐRŐS GYEREKEIM

II.

Feljöttek a magasszíntről egy nagyon nevezetes, igazán közismert orvosdinasztia legifjabb (harmincas) tagjai és barátai, egy orvosházaspár, hogy megnézzék a megmaradt csodálatos gyerekeket. Egyből kiszúrták Bencét.

Hogy az nekik kell.

Párom erre belopta a lakásba Bencét, hogy ő a jószágost nem adja. Amikor Bencéért jöttek, egyedül Gyurci volt csíkos. Fogták a kicsit, aki annyira ragaszkodott hozzám, hogy amikor félt valamitől, a nadrágom szárán is felszaladt a kezembe, és Bence néven elragadták.

Csodálatos gyerek volt, olyasmi, mint Bence, de hozzá képest hiperaktív. Ezért kakilt elsőként a homokba. Elsirattam idegeneknek adott kisfiat, csupán az vigasztal máig is, hogy többször hallottam, Bence néven is nagyon jól érzi magát.

Nem sokkal az után, hogy elvitték, az emberiség hamarosan megtalálta a zeolit nevű követ, aminek zúzaléka nem csupán a homokot volt képes pótolni, hanem szagtalanította is mindazt, amit a homok sosem volt képes teljesen leplezni. Nálunk bevált. Nálunk maradt tehát az igazi Bence, és az egyetlen kislány, Lonci.

Bence ezüstcirmos, egyébként teljesen közönséges európai házimacska volt, ikertestvére, Lonci, pedig az egyiptomi házimacskára hasonlított a legjobban.

Lonciát elvitte egy kislány (nőstény talán még a kutyának sem kell), de két nappal később, hogyan, hogyan nem, ott vernyogott a lábtörlőnkön. A velem egy magasságú tizenkétéves kislány (a bátyja már tizenöt évesen kétféle méter volt) valószínűleg megtudta szüleitől, hogy ez csak (?) nőstény.

Visszalopta.

Nem bántam, sőt örültem neki. Aranyos, egyéni feje volt, senkire sem hasonlított, és úgy vettem észre, nem is akart másra hasonlítani.

Az egyik hétvégén, amikor nem voltunk otthon, valaki elcsórta Cirmost, a világ legrendesebb anyacáját, elvitte, és valahol kidobta a kocsijából.

Nilván olyan valaki, akinek lábtörlője megsínylette Cirmos emésztésének következményeit.

Pedig Cirmos nem akárcsi volt. Amikor tapasztalta, hogy gyerekeinek sorsát valóban jó apa kezeibe helyezte (a fentiek azt mutatják, hogy egy kicsit tévedett szegény), és bejárta lakásunkat, ő is maradt volna, de a párom ezt nem tűrhette. Utána évekig

okolt, hogy Cirmost valaki(k) kipaterolta(ták) a házból, pedig Sipos úr is be akarta fogadni, meg az új lakók, de mind megakadtak a *volna* küszöbén.

Sipos úr valóban vitte volna, de éppen lábadozott egy autóbalesetből, járókerettel mászkált, és el sem tudta képzelni, hogy Cirmost valaki elragadja előle.

Vannak, akik zsigerből félnek és irtóznak az állatoktól, mintha azokat nem ugyanaz teremtette volna, mint őket.

Ismerem a fajtájukat. Kidobásra ítélt törülközővel ragadták meg Kázmért, a szarkát, mert féltették tőle ékszereiket, és bizonyára valamiféle munkakesztyűvel fogták meg az én felejthetetlen Cirmosomat, amikor elragadták, hogy egy távoli, idegen vidéken kivágják az autójukból.

Egy végtelenül illedelmes, szelíd és ápolat, tiszta teremtményt.

Láttam egyszer az M3-as főúton hózivatarban kidobott, gyönyörű farkaskutyát, amint kétségbeesve kereste drága gazdiját.

Maradt tehát Lonci és Bence. Egymást nevelte a két pici. Amikor nem velünk játszottak, ellenségesdit játszottak. Hol Lonci üldözte Bencét, hol Bence Loncit. Ez elég sokáig tartott.

A szemöldökük fölött kikopott a szőr, mert amikor sikerült elkapni a menekülőt, összekapaszkodtak, és hátsó lábaikat rotációs kapaként működtetve marcangolták egymást. Eleinte a frász jött ránk, ahogy dübörögve végigrobogtak az előszobán, a szobán, és vagy az erkélyajtóban, vagy alig valamivel előbb, végre elkezdték tépni egymást.

Egy ideig aggódtam, hogy a két kis vakarcs kivágtat az erkélyre, és leesik. A párom olyan határozottan állította a dolog képtelen voltát, hogy egyszer, amikor nem figyelt, megnéztem, nincs-e szörkopás a homlokán. Kétségek támadtak bennem: a párom homloka egyáltalán nem volt, és azóta sem lett szőrös.

A szőrös gyerekek váltogatták a szerepet. Mindig másik volt a menekülő. Tanulságos volt.

Elvittük őket vidékre, száguldozzanak, amíg szüretelünk. Száguldoztak. Nagyon élvezték, hogy a lakás területének többszöröse állt rendelkezésre.

Később rákaptak a gyerekek a pofozkodásra is. Leültek egymással szemben, és mancsaikkal pofozkodni kezdtek. Eleinte behúzott körmökkel, de mint hajdan anyám is intette húgomat, hogy ne üssön engem, mert sírás lesz a vége, velük is megtörtént, hogy a behúzott körmű incselkedésből végül kimeresztett karmú bunyó alakult ki. Ennek a vége az lett, hogy összeborultak birkózni, és harapták egymást, ahogy jó testvérekhez illik. Ordítottak is, szóval sírás lett a vége.

Amikor szétváltak, kezdődött a korábbról ismert üldözösdí.

Lonci egyszer nem tudott megállni, és kiesett az erkélyről. A párom azonnal zokogni kezdett, de sehol nem láttuk a földszinten, amiből arra következtettem, hogy ügyes légmunkával betornázta magát az alattunk lakók erkélyére.

Sehogy sem akartak beengedni, hogy náluk nincs

macska. Nagyon megütköztek állatgyűlölőék, amikor bemutattam nekik az öklömnyi Loncit, aki személyes megjelenésével valószínűleg telemacskaszörözte erkélyüket, amivel nyilvánvalóan birtokháborítást követett el.

Lonci az idegen erkélyen cincogott, és szürkésege miatt azt a gyanút is ébresztette, hogy netán patkányt bocsátottam rájuk.

Véresen kerültem elő a kalandból: amikor Loncikám felocsúdott, kimeresztette karmait, és szabadulni akart. Mivel bízott ennek sikerében, máig demonstrálható sérüléseket okozott már bevált hátsóláb-technikájával a jobbomon. Jobb kezem mutató- és hüvelykujja közé csippentve keményen és hősiezen tartottam a grabancát, amíg át nem adhattam könnyező mostohájának.

Mert anya csak egy van, és az történetesen Cirmos volt.

Elég gyorsan múlt az idő, és a cseperedő lurkók észrevették, hogy milyen remekül át lehet mászni a szomszéd erkélyre, ahol nem esett bántódásuk. Akkor sem esett volna, ha Klári néni, aki az említett orvosék nagymamája, illetve nagyanyósa volt, megérte volna a süvölvények ekkorára növekedését, de korábban történt elhunytá következtében sosem tartózkodott otthon.

Egy ilyen átmászósdival kombinált harci játék következtében Bence is leesett.

Éppen a garázsunk elé, a még vékonyka első hóba, amiben azért mosakszunk meg, hogy szépek legyünk. Bence nagyon szép volt, de lent csak a nyomát találtuk. Látszott, hogy fetrengett a fájdalomtól, de hiába kutattuk a megfagyás határáig, nem került elő.

Jellemző, állapította meg a párom, férfimacska. Sokkal tápásabb, mint Loncikám, persze, hogy leesett.

Lábnymai a szomszéd kert kerítéséig vezettek, de hiába szölongattuk, nem jött válasz. Másnap egész nap esett a hó. A párom Bencét leste, én a havat lestem, hogy nem barangol-e valamerre a szőrös gyerek, látom-e nyomát, de nem jelentkezett.

A párom sírdogált, én morogtam. Késő éjszakáig kutattuk a nyomát, de sehol semmi. Lementünk, járkáltunk, kiabáltunk, én még suttogtam is, hátha az használ, de nem volt eredmény. A párom kiborult, hogy éppen ez a szegény jószágos, én pedig hecceltem, hogy a lány lökte le, a karmolós Lonci, mert bosszúálló, mint minden nő.

Szabin voltunk, szabadon idegeskedtünk és idegesítettük egymást, hogy mi minden történhetett szegény Bencével, amikor déltájban valaki halkán kaparászott az előszobaaajtón. A szomszédasszony volt, hogy előkerült-e Bence, mert hozott neki valami finomat. Szegényke, akivel beszélgettünk a lépcsőn, amikor Cirmos felhozta kölykeimet, majdnem frászt kapott, amikor a párom rárivallt: nem!

*

2) *Folytatjuk*

VÉGIGKÍSÉRI ÉLETEM

Közvetlenül a forradalom előtti napokban apámmal siettem esténként az Athenaeum Nyomda Miksa (ma

Osvát) utcai kapujához, hogy időben megkapjuk mi is valamelyik lap esti kiadását. A nyomdánál mindig hatalmas tömeg volt akkoriban, érződött, hogy valami készül.

Október 23-án este (éppen anyám születésnapja volt) nem mozdultam ki hazulról. Magoltam az orosz nyelv elnevezésű tárgyat, mivel Mitrovics Gabriella tanerő megígérte, hogy amennyiben 24-én, szerdán, nem felelek nála kiválóan, orosznyelvi fogyatékoságaim és észrevehető gyűlölködésem miatt megbuktat az első negyedéven.

Féltem apámtól, aki szerintem túlzott érdeklődést tanúsított gimnáziumi eredményeim iránt, holott már az első év elején megtudtam, hogy X-es, vagyis osztályidegen származású vagyok, és ne is akarjak jelentkezni egyetemre, mert a gimnázium hivatalból nem fogja ezt a szándékomat támogatni.

23-án este anyám későn érkezett haza munkahelyéről, és – mivel a politikához csupán annyi affinitása volt, hogy gyűlölte a megszállókat – fogalma sem volt, mi az a *rendetlenség* az utcákon, és miért borult fel a villamos, ami miatt neki gyalog kellett jönnie.

Másnap, 24-én Gerő Ernő őrvongott a rádióban, hogy ellenforradalmi csőcselék van az utcákon, de felszámolják, két órán belül lehet menni dolgozni és iskolába.

Egy frászt, mondta apám, magával hívott, és pillanatokon belül a Nagykörút, valamint a Rákóczi út kereszteződésénél voltunk.

Egy tank jött arra, oldalából ömlött a gázolaj, rajta magyar forradalmárok kapaszkodtak, egyiküknél magyar zászló volt, ám a tank közben köröskörül lőtte az utcát. Benne akkor még oroszok voltak. A kíváncsi nép csuklóvastagságú fácskák mögé húzódva igyekezett elbújni a lövedékek mögül. Amikor a tank végre elment, én az akkor még a Rákóczi úton bontott Sztálin-szoborból szerettem volna megkaparintani egy darabkát. Apám rám rivallt, hogy vigyázzak, fényképeznek. Az ott készült fényképemet 1989. végén láttam először az *Egy népfelkelés dokumentumai* című könyvben, amit megvásároltam, de azóta valaki ellopta tőlem. Nem az 56-os Intézet kiadványa volt, utánanézttem.

Apám hazafelé menet nagyszüleimet látogatta meg, és a lelkemre kötötte, hogy egyenesen menjek haza, ne legyek felelőtlen.

Jó orra volt, annál is felelőtlenebb voltam, mint gondolta, hiszen éppen akkor osztottak két teherautóról géppisztolyt a Palace Szálloda előtt. Attól kezdve nagyon erősnek és félelmetesnek éreztem magam.

Aznap drága anyám lement kenyeret venni a Déri (ma Déri Miksa) utcai tejboltba, mert csak az volt nyitva, és a József utcáig nem akart elmenni. Mint utóbb kiderült, ott bele is lőttek a kenyérre várók tömegébe. Amikor a tejbolthoz közeledett egy tank, lehúzták a redőnyt, és megúszták, mivel fölöttük mentek át a golyók a redőnyön. 25-én pedig elindult a Kossuth téri tüntetésre. Hála Istennek, nem jutott el odáig. Később ő is megtudta, hogy ez így volt jobb, ott a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről kaszálták a tüntetőket az ávósok.

Ettől kezdve összemosódnak bennem a napok.

Nem nézem meg történelmi anyagokban, mikor és mi történt, bennem egyetlen csoda az egész.

Valamikor néhányan meg akartuk támadni a József Telefonközpontot. A Bacsó Béla (korábban egészben, most részben Német) utcán mentünk, amikor valahonnan, valószínűleg éppen a telefonközponttól, közénk lőttek. Nekem akkorra már egy fiatal „bácsi”, aki volt katona, kibiztosította a géppisztolyomat, mivel életem tizenhatodik évében ez számomra megoldhatatlan feladat volt. Azt elmulasztotta megmutatni, hogyan tette működésképpé a fegyvert, amint azt is, hogy megmutassa, hogyan lehet elbiztosítani. Miközben berohantunk egyik iskolatársamék házának pincéjébe, kiderült, hogy ez a jóság meglehetősen veszedelmes. Lőtt akkor is, ha csak hozzákoccant valamihez. Attól kezdve én is féltem magamtól, annyira veszedelmes voltam. Annak a háznak a pincéjében tökéletes sötétség volt. Beleütköztem valakibe. Ki vagy? A Varga. Az ki? A tollas. Akkor már tudtam, ki, de megnyugodtam, hogy az igazi nevét nem tudtam meg. Féltem attól, hogy leverik a forradalmat, és belőlem pedig kiverik, kikkel voltam. A Varga név pedig eléggé gyakori.

Valahol a Déri utcánál keveredtünk elő a pincéből.

Otthon nem kerestek. Apám vagy nem volt otthon (később megtudtam, hogy valamelyik munkástanácsot szervezték az igazgatójával, aki Petőfi-körös is volt), vagy ha otthon volt éppen, azt hitte, anyámmal és a húgommal vagyok a pincében. Ők pedig azt hitték, a lakásban vagyok apámmal.

Nem csapódtam egyik csoporthoz sem. Fő foglalatosságom az volt, hogy a kiürült paradicsomos üvegeket töltöttem házmasterünk benzinjével, és a koktélokot kivittem az egyik pincehelyiségnek a körútról nem látható, szinte teljesen védett kijáratán a szemközti utcasarokra. Hiába lestem, sosem tudtam meg, kik vitték el, de mindig eltűntek.

Lakott a házban egy orvostanhallgató, akinek gyerekkorában levitte a lábát egy repesz. Ő és egyetemi csoporttársa látta el a közeli sebesülteket. Valamikor egy téren kötöttem ki. Ma már gyanús, hogy annyira közel voltam a Corvin közhöz, de mintha valóban a Markusovszky (vagy Markusovszki, nem tudom) téren lett volna az a néhány fiatalember, akivel találkoztam. Akkoriban már többen átálltak az ellenségtől. Sőt, már a biztonságot is képtelen voltam komolyan venni. Nagy Imre állandóan le akarta téteni velünk a fegyvert, de a kijárási tilalmat mindig későbbre halogatta. Ezt komikusnak találtam. Közben már elterjedt a híre, hogy moszkovita, és csak a népharag tette meg a kommunista exminisztert miniszterelnökké, le is fogják váltani, amint béke lesz. Ezen a téren megint lefényképeztek, és másnapra el is készült a fotóamatőr által készített kép. A legnehezebb volt érte elmenni. Éppen két átálló katonával vagyok egy képen. Az egyikük feltartott kezekkel barátságosan mosolyog, a másik, aki egy szót sem szólt, a hangját sem hallottam soha, lövésre készen állt ott, hogy ha orosz békét akarnék kötni, vagyis belelőnék az átállóba, megtorolhassa.

Pedig láthatta, hogy nem rendesen fogom a fegyvert: a dobtár a tenyeremen pihent, és még céloztam is vele, ami szükségtelen. Ha lőni készültem volna, meg kellett volna markolnom, mert így kirepült volna a kezemből.

Erről a képről persze nem tudott apám. Megőriztem. Szép pillanat, de – végül is gyerek voltam, ha méretre már apányi is – megmaradt bennem a dolog céllovöldei érzete. Éppen azt játszottam, hogy a katona szíve egy spárgán lóg, és mint a Városligetben a hurkapálcát, nekem itt azt a spárgát kell eltalálnom.

Amikor a Köztársaság téri párházat ostromolták, oda akartam menni, de nem tudtam a közelébe férkőzni sem.

Ezzel „a buli első felvonása” (így mondtuk később) számomra véget is ért.

Amikor megtudtam, hogy Maléter többedmagával tárgyalni ment a ruszikkhoz, éppen otthon volt apám. Kérdeztem tőle, hogy a katonák tanulnak-e történelmet, mert Török Bálint is, Károlyi Mihály is elkövette ugyanezt. Apám legyintett, és azt mondta, Clémenceaunak volt igaza, aki azt mondta, hogy a politika komoly dolog, nem katonának való.

November 4-én apám nagyon nehezen tudott belém lelket verni. Pedig tudott verni. Vasárnap is volt, hajnal is volt, nekem éppen elég bajom volt, hogy hétfőn megint megyek iskolába, semmi kedvem nem volt felkelni. Csakhogy bekövetkezett, ami az akkori eszem szerint is várható volt, de a remény akkor halt meg bennem.

Este, a kijárási tilalom alatt, kisettenkedtem, és a Rákóczi téri vásárcsarnok Vásár utcai kapujának bal oldali kerékvetője árnyékába tettem azt a veszedelmes, magától is lövöldöző fegyvert. Ez volt az én fegyverletételem.

A Szabad Európa és még néhány adó biztatott, hogy tartsunk ki, mert jönnek segíteni. Nagyon sokan bíztak ebben, és feláldozták magukat a semmiért. Irtózatos mézszárlás folyt néhány napig. Ahol még nem voltak kibontva a pincékben a háború alatt használt menekülőutak, kibontották a falat. Akkor találkoztam egy volt, általános iskolai osztálytársammal, akin a rendőrségről származó kabát és fegyver volt. Mintha idegen lett volna, úgy kérdezett tőlem valamit mélyen a szemembe nézve, válaszoltam, apró biccentéssel elköszöntünk, és

tudtuk, hogy mi most nem találkoztunk, hiába is szembesítenének. Azóta nem láttam. Széles pofacsontú srác volt, Sallai a neve, keresztnévére nem emlékszem.

November 7-én már a Víg utcai rendőrkapitányságon voltak az oroszok. Úgy zárták el az utcát tankokkal két oldalán, hogy kerékpárral sem lehetett közlekedni. De különben is veszélyes volt, mert amikor nagyon berúgott valamelyik, kijött az utcára lövöldözni.

Csak sokkal később kezdtem álmodni arról, hogy a téren készült fényképet életnagyságúra nagyítják, fára kasírozzák, az én alakomat kivágják, és oda kell állnunk többünknek, és aki az oldaltengelyén elfordítható képbe beleillik, azt felakasztják. Minden alkalommal arra ébredtem, amikor beleillett a képbe, hogy ordítok.

Pedig akkor még nem is tudtam, hogy Mansfeld Pétert, aki velem egyidős volt, amikor betöltötte a tizennyolcadik évét, felakasztották.

A „második felvonás” idején véget ért az a csodálatos erkölcsi tisztaság, ami jellemezte a forradalmat. Feltörték a Rákóczi téri csarnokot, és kifosztották. A Divatcsarnokot szintén. Bizonyára más üzleteket is. Apám megtiltotta, hogy elfogadjunk valamit is abból, amit loptak. Vallásos család voltunk, betartottuk.

Egyetemre csak 1965-ben mehettem, amikor már nem volt bűn a származásom.

Néhány évvel ezelőtt Gödöllőn járt Pongrátz Gergely. Előadta szokásos történetét az általa állítólag lelőtt ruszki kiskatonáról, és síróra vékonyította a hangját, ahogy ilyenkor szokása volt. És hazudott. Azt mesélte, hogy november 25-éig tartotta a Corvin közt (ahol november 9-én már senki sem volt, csak aki meghalt), és akkor átjött 300 (azaz Háromszáz) emberével a Rákóczi téri csarnok mögötti utcába, és még ott harcolt két hétig. Éppen hárman ültünk a teremben, akik akkor mi a fővárosban éltünk. Döbbenet néztünk össze. Nekem kissé elborult az agyam, ki akartam menni hozzá, hogy felelősségre vonjam, de azok ketten, szintén dühöngve bár, visszatartottak.

Azon az utcaszakaszon, aminek Pongrátz akkor még a nevét sem tudta, csak a Széna téri ünnepi hazudozására tanulta meg, a Víg utcában, mi voltunk, amíg voltunk. A csarnok mögötti útszakasz pedig olyan rövid és keskeny, hogy ott háromszáz ember csak akkor férne el, ha négyzetméterenként legalább négyen állnának feszes vigyázzban.

A hazugságok és a hamisítások miatt kiléptem az 56-os Szövetségből is, a Történelmi Igazságtétel Bizottságból is, egyedül Pataki László (Pitekáj) 1956 a miénk elnevezésű közösségét vallom a magaménak.

Két plecsnit kaptam, de egyiket sem kértem. Amikor folyamodni kellett volna azért, hogy kapjak az államfőtől kitüntetést is, kiemelt nyugdíjat is, nem folyamodtam. Göncz Árpád ismer annyira régről és személyesen, hogy ha ki akart volna tüntetni az itt leírtakért, megtehetné volna önszántából is. Hogy kisnyugdíjas létemre jól jönne havonta akár csak párszáz forint is, kétségtelen. Ha van értéke annak, amit tettem, nemzetemért és hitemért tettem.

Isten segítségével kimaradtam a kommunisták áldozatai és a hősi halottak közül. Vigyázott rám, ez az én kitüntetésem.

Az utcában, illetve a közelben hősi halált halt Gáspár Pistát, Kögler Gusztit és testi-lelki barátját, Tivadart meg a többieket Isten nyugtassa. Értük, lelkükért Halottak napján éppúgy gyertyát gyújtok, mint 1956-ban.

(Dr.) **Szitányi György**
- Gödöllő -

Tamás-Tarr Melinda— Ferrara
MINDENHOL IDEGEN

Nagy visszhangja volt 13 évvel ezelőtt a nagy presztizsű, olasz Dante Intézet egyik megyei szekciójától átnyújtott első helyezett Dante-díjnak: egy irodalomkritikai tanulmányért kapta egy magyar tanárno pályázó. A hír nemcsak az olaszországi sajtót, hanem a magyarországit is bejárta. Érdekes, élete első irodalmi pályázata volt, olasz honban tartózkodása majdnem tizedik évfordulója alkalmából.

Nem akarta elhinni! Csodálatos érzés lehetett neki, márcsak azért is, mert megelőzte „bennszülött” vetélytársait. Ezután még két alkalommal lett Dante-díjas, de már csak második és harmadik helyezett (első és második díjat ez esetekben nem osztottak ki!), de még mindig a dobogón találta magát! Ezt követték még ugyanebben az esztendőben a milánói Fabbri Kiadó gondozásában megjelent *Giornalista Oggi* (Újságíró Ma) c. szakmai lapban a beküldött cikkére, valamint egyéb újságírói munkáira kapott nyilvános dicsérek. Ezeken felbuzdulva írni kezdett különféle országos és megyei napilapokba, ahol publikálták is írásait, bár egy fillért sem kapott értük, de örült a lehetőségnek, mert neve ismertté vált, bizonyította képességeit és reménykedhetett...

Zenekonzeratóriumi és kiegészítő egyetemi (2-2 év jogi és bölcsész) tanulmányai, időnkénti ingyenes kirakatorái, valamint alkalmi fordítói és magánoktatói tevékenysége mellett a csizmaországban a szélrózsa minden irányába szétküldözgette szakmai önéletrajzeit remélve, hogy talál állást. Azt hitte, hogy neve ismertté válásával neki is, mint olasz (vetély) társainak, sikerül elhelyezkednie, tisztességes fizetéssel kompenzálják munkáját. De nem így lett – a legfantáziadúsabb okokkal utasították el munkafelvételi pályázatait; még egy egyszerű eladói munkakörben sem alkalmazták, még segédmunkásnak sem kellett -: az IDEGEN mindig háttérbe szorult. Háttérbe, elsősorban a férfiak, másodsorban a helyi honleányok mögött. Bár a diszkrimináció törvényileg tiltott, ennek ellenére a gyakorlatban rendszeresen élnek vele: idegen eredet, női mivolt, családi állapot, anyaság, iskolai végzettség – amelyet vagy sokalltak, vagy keveselltek -, az életkor.

Az olasz állampolgárság, a kiegészítő tanulmányok, a szakmai továbbképzési tanfolyamok elvégzése, a többféle szakmai tapasztalat sem számítottak. Mindenhol az olasz „bennszülötteket” helyezték előtérbe. Sokrétű tanulmányaival, tevékenységeivel párhuzamosan otthon, magyar hazájában is folyamatosan próbálkozott. Ott pedig azért nem

kellett távmunkásnak (újságírás, fordítás, távoktatás, szakmai tanácsadás stb.), mert huzamosan külföldön élő magyar állampolgár – kettős állampolgár (sic!!!) –. Tehát, otthon is IDEGEN.

Mint szellemi szabadfoglalkozású alkalmanként több értelmiségi munkakörben dolgozott és dolgozik, emellett, minden anyagi forrás nélkül non-profit kulturális vállalkozásba vágott, csak azért, hogy rendszeres szellemi elfoglaltsága legyen. Ennek és a magyarországi időnkénti publikálásainak eredményeként felvételt nyert mind az olasz, mind a magyar újságírószövetségbe, s most folyamatban van a Magyar Írószövetségbe való felvételi kérelmének elbírálása. Megélni persze ezekből nem lehet, csak anyagilag ráfizetni. Ezért még most is, több mint ötvenévesen folyamatos fizetett álláskereséssel is tölti drága idejét. Eredménytelenül. Számára több mint két évtizede sehol sincs hely.

Tehát nem talált állást sem Ferrarában, sem más olasz városban, sem pedig Magyarországon. Szabadúszóként viszont hol van, hol nincs folyamatos kenyérkereső megbízása. Legtöbbször nincs... Ha nem lenne férjes, már régen hontalanná vált volna. Nyugdíjra sincs jogosultsága egyik országban sem: a magyar honban az illetékes hazai intézmény addig húzta-halogatta információ kérésére és nyugdíjkérelmére adott válaszokat, hogy az alatt az idő alatt módosultak a minimális nyugdíj feltételei is, a hiányzó évek pótlására pedig nincs semmi lehetősége. Olasz honban pedig az alkalmi, szabadúszó foglalkozása miatt nincs lehetősége, hogy munkája után megérdemelt nyugdíjat kaphasson. Az otthoni és az olaszországi ledolgozott éveket figyelembe véve 33 éves munkaviszonya lehetne, amiben benne vannak a 4 éves felsőfokú nappali tanulmányai is.

Igaz is: «Mit is akar? Van családja, van férje, aki eltartja. Kell ennél több?» - kérdezték a helyiek...

Igenis kell: mert a nőnek a családi, anyai elkötelezettség és kötelességek mellett a háztartás falain kívüli szakmai tevékenységre, elismertségre, önálló egzisztenciára is szüksége van. A háztartási börtönélet, rabszolga-robot az eltartott státusz nem nyújt szellemi kielégülést és felfrissülést. Ez megfelelő életforma az iskolázatlanoknak, a szellemileg ambíciótlan nőknek, de nem a tanult, magasan iskolázott, szellemileg kreatív értelmiségi asszonyoknak... Az sem jelentéktelen epizód, hogy volt munkanélküliséggel fenyegető, stresszel teli időszak is életében, az akkor 58 éves vezető pozíciójú férjét kényszerszabadságra küldték s a segélypénztár jó egy év elteltével küldte csak meg a fizetésének egyharmada alatti összeget. Ha nem lett volna egy kis megtakarított pénzük, nem tudom miből élhettek volna meg azon időszak alatt és miből állhatták volna a gyermek egyetemi tanulmányaival járó kiadásokat?.... A munka és az egyetlen rendes fizetés nélküli napokban különösen jól jött volna egy másik kereset...

Csak a 23 évvel ezelőtti években volt neki biztos, végtelen időre szóló munkaviszonya. Amióta

Olaszországban él, örülhet, ha alkalmanként egy-egy kisebb-nagyobb bevételhez jut. Ha ez rendszeres lenne, nem is lenne oka aggódásra... De ez már senkit sem érdekel. Ez másoknak nem fontos, csak az elkeseredett érdekeltnek.

Hosszú 23 esztendőn át tartó eredménytelen küzdelem az élete. Miért? Mert nem voltak és nincsenek megfelelő atyafisági és baráti, ismerősi kapcsolatai, mert nem nyalt egyik politikai irányzatnak sem. Otthon pedig azért nem, mert már nem tartozik a szülőháza testéhez, hosszú idő óta külföldön élő magyar állampolgár, akinek a magyar állampolgársága egy fabatkát sem ér otthon sem, csak akkor számít valamit, ha ki kell cserélnie a lejárt útlevelét, vagy, ha viszi haza a forintnál erősebb eurót. Azt az eurót, amit keservesen, két évtizedes bizonytalan alkalmi honoráriumokból gyűjtött össze, összességében viszont, az anyagi biztonság szempontjából jelentéktelen összeg. De a hazai pénzintézeteknek már nem fontos, lényeg, hogy kasszájukba masíroz verejtékes eurója...

E hosszú 23 év alatt végre adódott neki két nagy fordítói megbízás. Több mint húsz év alatt ezekkel ötre emelkedik a nagy és tisztességesen megfizetett munkák száma. Az egyik 2-3 évre szóló műfordítás. Hazájából, egy neves intézettől kapott erre felkérést. Ha majd Bruxelles elfogadja a tervet, akkor már jövő áprilisban beindulhat a nagy munka... Nem az intézettől, nem tőle függ a tisztességes honoráriumot biztosító munka!... Csapattársaival Bruxelles kezében van... A másik egy Bécsből jövő felkérés: egy történelmi szövegű könyv magyarról olaszra fordítása. Ez a munka már folyamatban is van...

Hogy jelenleg hogyan érzi magát? Erről tanúskodjanak a kilencvenes évek elején, eredetileg olaszul írt – több helyen is publikált - versei, amelyek mondanivalója sajnos még most is nagyon aktuális:

HONTALAN

Mikor valaki mondja:

«Szerencsés vagy,
két hazád van!» -
nem is tudja,
mennyire bánt
ezen megállapítása...

Két haza!

Bár ezt mondhatnám!

De nem így van -
s gyötör a hontalanság.

Igaz, kettős az én jogállapotom:
magyar s olasz állampolgár vagyok...

De Magyarország már csak
külföldinek tart engemet,
s itt ezen a félszigeten
még nem vagyok olasz egyed.

89

Két haza!...

De groteszk egy helyzet!

Valójában nem vagyok

más csak gyökértelen ember:

Nem tartozom már

a magyarok földjéhez, -

s új hazámban

Itáliában

nem eresztettem gyökeret...

ÓH, FERRARA

Óh, Ferrara, te a Pó-síkság

Csipkerózsika álmát szunnyadó

szép Este-város, engedj magadhoz,

s ne légy oly kegyetlen hozzám!...

Te rideg s kíméletlen vagy

a nem ferrarai polgárokkal,

akárcsak velem, ki mindent megtesz

hogy hozzád méltó leányod lehessen.

De te nem óhajtasz engem,

sőt, még számításba sem veszel,

s évek-évek után sem jut nekem más,

mint a sorozatos megaláztatás.

Egy hiú hercegnő vagy, nem más,

s a gőgödtől még meg is vakultál,

százados, lelketlen lényed

jégszívú vidékiek teremtménye.

KÖNYVISMERTETÉS

Victor Sebestyen
(Sebestyén Viktor)
BUDAPEST 1956

Az első felkelés a szovjet birodalom ellen

Rizzoli, Milano, 2006., 264. old. 22,00
Eu

Az Európai Unió egyik élénk és modern fővárosában, Budapesten néhány középület még mindig magán viseli a golyók nyomait. 1956-os forradalom, az ötven évvel ezelőtti, a szovjet tankok által vérbe fojtott nagy magyar tragédia. Ez a kis nemzet néhány fegyverrel, molotov bombával a kezében akart szembeszállni a világ egyik szuperhatalmával. A szovjet csapatokkal szembeszálló szenvedélyes magyarok meglepték Nyugatot, s a közemberek szíve Magyarország sorsáért remegett. Néhány napig úgy tűnt, hogy valóban győz a forradalom. De ennek az álomnak hamar vége lett: szovjet csapatok szállták meg Magyarországot. A felkelést brutálisan elfojtották, Budapestet szétlőtték, teljesen feldúlták és ezrek estek el a harcokban. A «ideiglenesen Magyarországon állomásozó szovjet csapatok» meg-

szállása a fasizmus alóli felszabadulást követően még harminc évig tartott. A Szovjetunió bebizonyította, hogy birodalmának fenntartása érdekében kész a barbarizmus eszközeihez fordulni. Nyugat viszont csak nézte, nem tett semmit, a nyugati államfők a kisujjukat sem mozdították meg.

A kommunizmus összeomlásával napfényre kerültek a forradalommal kapcsolatos dokumentációk, amelyek ismeretében egyre világosabbá válik, hogy a XX. század második felében Magyarország Kelet és Nyugat között a nagy küzdelmek viszályterülete volt. A legnagyobb hatalmak szorító markának egy egyszerű játékszere volt. Magyarország sorsát 1956-ban nem a Budapest utcáin harcoló hősök, hanem bűnözők, sarlatánok döntötték el. Minden fontos döntés a két nagyhatalom fővárosában, Moszkvában és Washingtonban született. Éppen ezért ezen könyv színtere Magyarországtól a Szovjetunióig és az Egyesült Államokig terjed ki.

A közelmúltban előkerült oroszországi archívumok dokumentumai bizonyítják hogy Sztálin örökösei a kezdeti nagy félelem után ugyanúgy viselkedtek, mint minden más imperialista hódító despota. Kreml vörös «cárjai»* mindent megtettek, hogy megtartsák hatalmi pozícióikat, de nem tápláltak illúziókat, hiszen nagyon jól tudták, hogy a rendszert a kommunizmus bölcsőjében is kimondhatatlanul gyűlölik az emberek. 1989 előtt a Kreml emberei nem engedhették meg, hogy bármelyik csatlós ország kiváljon a szocialista táborból. Nyikita Hruscsov és Moszkva vörös mágnásai szerint a legigazságosabb cselekedet volt Budapest megszállása, a forradalom vérbe fojtása. Sok véráldozat árán kis időt nyertek...

Az Amerikai Egyesült Államok 1956-os szerepéről is érdekességek kerültek a felszínre. A CIA dollármilliókat költött propagandára a demokrácia evangéliumának terjesztése érdekében. Kétségkívül a magyarokat bátorította a fellázadásra, de amikor a forradalmároknak segítségre volt szükségük, Washington mosta kezeit. 1956-ban sok magyar úgy érezte, hogy az USA elárulta őket, és a magyar népet magára hagyta.

Az orosz – akkor szovjeteknek nevezett – csapatok Kreml gyilkosainak parancsára civil magyar embereket öldöstek.

Ebben a történetben a hidegháború, a titkos kémkedések jelentős szerepet töltek be. Hatalmas összegeket fordítottak a titkosszolgálati tevékenységre mind Keleten, mind Nyugaton és úgy tűnt, hogy a kémek keményen dolgoztak. Ennek ellenére meglepő, hogy a titkosszolgálati ügynökségek mennyire nem tudták, hogy mi történik a csatlós államokban, jegyzi meg a szerző. (Megjegyzésem: Valóban nem tudtak ezekről? Talán tudták, de úgy tettek, mintha nem tudnának. Nehéz elhinni, hogy egy jól kiépített kémhálózatban ne szerezzenek tudomást ilyen tragédiákról!) A szerző szerint a szovjetek a rendszerükben érzékelt néhány földrengés ellenére sem tartottak a magyar helyzettől. Sem a CIA, sem az MI6 vagy más nyugati kémhálózat nem jelzett semmiféle tragikus helyzetet 1956 Magyarorszá-

gán, nem említve azt a tényt, hogy a szovjet kormány ellen valójában a legerőszakosabb felkelés kirobbanása érlelődött Európában.

«Miért éppen Magyarország, miért éppen 1956?» – kérdezi Sebestyén Viktor. Már is itt van a válasza: evidens a magyarázat, ugyanis az ötvenes évek első éveiben Magyarország a keleti blokk elnyomó diktatúrája alatt élt. A despota Rákosi Mátyás és apparátusa nyolc esztendeig nyomta el az országot, akit Sztálinnal és Mao Tse-Tunggal szembeállítva egy szörnyetegnek tartottak. Alexis de Tocqueville szerint a despotizmus az első reformok idején jut el a maximális sebezhetőség fokára. 1956-ban a rezsim jelentősen meggyengült, amely elegendő volt, hogy a fontos szerepet játszó terrort a magyar politikai életben felváltsa a harag és a gyűlölet. A legfontosabb az a tény, hogy Magyarország kulturális, történelmi és nyelvi szempontból különbözött a keleti blokk nemzetektől. A második világháború után a Szovjetunió csatlós államaivá vált országok ellenérzessel voltak iránta, ugyanis ezeket a nemzeteket gyarmatoknak tekintette, s ennek megfelelően is bánt velük. De ezek egyikében nem volt olyan erős és mély a gyűlölet az oroszok iránt, mint Magyarország lakosságában. Ugyanis a vesztes Magyarországot ellenségnek tekintették az oroszok, és ez a tény erős pszichológiai faktort jelentett. Annak ellenére, hogy húsz esztendeig a fasiszta uralom fojtogatta a magyar népet, a második világháború után a lengyelekkel és a csehekkel ellentétben a Szovjetunió megszállta Magyarországot. Ez magyarázza mindkét fél részéről az októberi tizenkét nap mérhetetlen brutalitását és gyűlöletét.

Ami Kádár Jánost illeti, elárulta a forradalmat, az oroszok bábjaként lett az ország vezető embere és bebiztosította Nagy Imre felakasztását. Harminckét évig volt hatalmon, s érdekes módon sokak számára automatikusan népszerű és tisztelt személyiség volt. Egy 2002-es felmérés szerint a magyarok népszerűségi skáláján a második helyen végzett jóval megelőzve Nagy Imrét. Ha nem is bocsátottak meg neki, de azért az elért eredményeit elismerték.

A forradalom 12 napja megrendítette az egész világot. Nixon az ötven évvel ezelőtti forradalmat a «szovjet birodalom végének» látta.

A fentiekről a *Bevezetésben* olvashatunk. Ezután következik a java... Mégpedig Moszkvától, 1944 október 9-től kezdődik a magyar tragédia történetének, egy vereség diadalának bemutatása harmincnégy fejezeten át.... A könyv három részre tagolódik: az első 18 fejezet az első részt alkotja, *Preludium* címmel. A második részben *Forradalom* címmel a 12 nap eseményeit 13 fejezetben tárgyalja. A harmadik rész három fejezetben *Következmények* címmel, 1956 november 7-től tárgyalja az elkövetkező eseményeket. Ezekben a fejezetekben olvashatjuk, hogy Kádár ettől az időszaktól kezdve megmutatta brutális oldalát és hazug voltát.

Publikusan biztosította többször is az ország népét, hogy nem fog intézkedéseket tenni Nagy Imre ellen. De, mint tudjuk, nem így történt... Nagy Imre elrab-

lása Andropov ötlete volt, amelyet az akkori KGB főnöke, Szerov nagy lelkesedéssel fogadott. A Kreml elvtársai: Malenkov, Szuszlov Averiky Arisztov, akik a gyarmattartó hatalmi pozícióik átvételére Budapesten tartózkodtak, szintén be voltak avatva a tervbe.... Nagy Imre elrablásának körülményeiről is olvashatunk ezekben a záró fejezetekben. Megtudjuk milyen alattomos, hazug és átverő szerepe volt Kádárnak áldozatainak kiszemelésében s azok megtorlásában, mi szerepe volt a KGB-nek, ÁVÓ-nak az elkövetkezendő eseményekben. Az *Utóiratban* pedig a nemzetközi visszhangról szerzünk tudomást, majd a kádári rezsim 32 éves berendezkedésének forradalom utáni lépéseiről. Kádár évekig a leggyűlöltebb ember volt, aki életének utolsó hónapjaiban elismerte a megtorlások gyanánt végrehajtott emberöléseket, kivégzéseket. A pszichológus Mérei Ferenc, aki a budapesti diákmozgalom egyik vezetője volt, aki 1956 után négy évet ült így vélekedett: «1960-tól „kollektív amnézia” támadta meg a magyarokat.» (Meggjegyzésem: Sajnos sokaknál még most is tart.) E könyv a magyar forradalom küzdelmeit, intrikáit, hősiességét tárja fel, Simon Sebag Montefiore szerint egy mesteri alkotás.

*A szerző ezt a kifejezést használja.

Ez első könyve. A könyv eredeti címe: «*Twelve Days, Revolution 1956*».

A szerző Budapesten született, nem sokkal az 1956-os forradalom előtt... A «*Times*» és a «*New Statesman*» boszniai és kelet-európai levelezője, az «*Evening Standard*» vezércikkírója volt.

Forrás:

<http://www.osservatorioletterario.net/budapest1956.pdf>

(Dr. Bonaniné) **Tamás-Tarr Melinda**

ESSZÉ

GONDOLATOK A ZICHY-KÓDEX KAPCSÁN

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének féltett kincsei közé tartozik Angelo dal Cortivo (1462-1536)¹ kódexe, mely egykori tulajdonosairól a Zichy-kódex nevet kapta. A kódex 1485-1536 között keletkezett Velencében. Papírra íródott, s Angelo dal Cortivo halála után az unokaöccse, illetve még egy eddig ismeretlen kéz írt, és rajzolt a kódexbe.

A kódex vegyes tartalmú: a cinquecentóból és a seicentoból származó költeményeket², jobban mondva leginkább ezeknek azokat a részleteit tartalmazza, melyek Angelo dal Cortivo számára kedvesek voltak, Francesco di Giorgio Martini (1439-1502) építészeti traktátusának legelső szövegváltozatát³, az ehhez szorosan kapcsolódó rajzokat, és a valószínűsíthetően

kiadásra szánt mintakönyv-illusztrációkat, a Brenta folyó első és második szabályozásának rajzát.

A kódex kapcsán egy kis bepillantást szeretnénk nyújtani főként művelődéstörténeti vonatkozásban abba a korba, melyben a kódex keletkezett. A reneszánsz, olaszul rinascimento kialakulása, mint minden „irányzat”, az élet egészére hatott: átformálta az embereket ugyanúgy, mint a művészetet. A festészetben és az irodalomban korábban bontakozott ki a földi életre irányuló, emberközpontú humanista szemlélet, mint az építészetben, mivel ott ehhez még új technikák, módszerek kellettek, hogy kialakuljanak. Mindezek ellenére a reneszánsz szemlélet építészeti megfogalmazása már át- meg átszötte a trecento kulturális életét is. Az ábrázoló művészetben az antik szellem már a 12. századi toszkán építészetben, illetve a 13. századi szobrászatban elindult. Ugyanez a költészetben a 12. században, a Carmina Burana legszebb részeit író legnagyobb latin költővel (aki valószínűleg lombardiai volt) indul el. Bár Dante Isteni színjátéka a költészet monumentális szintézise, s a középkor gondolatvilágának megkoronázása, mégis az új távlatok felé tekint, s a reneszánsz szellemet is sugározza magából.

A reneszánsz műveltség legnagyobb cselekedete – nagyobb még a világ fölfedezésénél is, hogy „világra segíti”, felfedezi az individualizmust, melynek fejlődése önmaga és mások egyéniségének felismerésétől függ. A görög-római ókor a 14. századtól a műveltség forrása és támasza, a lét célja és eszménye lett. Már a középkorban is, jóval a reneszánsz kezdete előtt, éreztette befolyását az Itálián kívüli területeken is. Itáliában mégis másként ébred újra az ókor, mint máshol. Ők saját nagyságukra emlékeznek vissza, s az így kialakuló modern olasz szellemiség iránymutató példaképe lett a Nyugatnak. Az olaszok nagy és általános vonzalma az ókor iránt tehát a 14. században kezdődött el, amikor a városi lét arra a fejlettségre jutott, hogy a nemesek és a polgárok együttélése és valóságos egyenlősége révén egy egyetemes társadalom alakult ki. Ez a társadalom érezte aztán a művelődésnek a szükségességét, s nemcsak szabadideje, de eszköze is volt hozzá. A quattrocento társadalmában az egyed (az ember) és a közösség viszonyának átalakulásával együtt szükségszerűen jelentkezett az elvilágiasodás. Ezáltal lehetőség nyílt az érvényesülésre, az egyéni képességek kibontakozására. Ez ösztönzően hatott az emberre, aki így célratörő és dinamikus lett, és a különleges tehetségek képességei univerzális jelleget is ölthettek. Ezáltal a reneszánsz nem az antik kultúra, hanem a társadalmi élet és a kultúra újjászületése.

Niccolò merchese († 1441) határozottan azt kívánta, hogy alattvalói gazdagabbak legyenek más népeknél. Így vált Ferrara Európa első modern városává, ahol elsőként keletkeztek – a fejedelmek szorgalmazására – a nagy és szabályosan megtervezett városrészek. A városnak nagy létszámú tisztviselőkara volt. Mesterségesen ideirányították az ipart, s az egész Itália területéről menekülő gazdagokat rávették a letelepedésre, a paloták felépítésére. (Például a kivándorolt firenzeiek Ferrarában egész gyarmatot alkottak.) A d'Este-

¹ A név lehet esetleg Cortino, valódi alakja még nem tisztázott, a szakirodalom sem egységes ez ügyben, van aki Cortinoként, van aki Cortivoként említi.

² A versek velencei és ferrarei költők munkái.

³ Marco Biffi professzor tanulmánya szerint valószínűleg a fennmaradt kéziratok közül ez az első változat. Bizonyítja ezt a

udvart a mecénásság tette világhírvé, mely egyrészt az egyetemre, másrészt az udvari és állami szolgálatra terjedt ki. Itáliaszerte köztudott volt, hogy Ferrarában a katonák a zsoldjukat, az egyetem tanárai pedig a fizetésüket mindig megkapják az esedékes napon. A katonáknak nem volt szabad a polgárok és a falusi nép tulajdonához önhatalmúan nyúlni. Ám Ferrara híres volt arról is, hogy bevehetetlen kastélyában hatalmas mennyiségű aranypénz van. A ferraraiakban kialakult az uralkodóház iránti modern alattvalói lojalitás: kötelességérzetté alakult bennük az uralkodó személyes megcsodálása.

Kezdetben az ókori művészeti (főként építészeti) maradványok voltak fontosabbak az írottaknál, akár latin, akár görög nyelvűek is voltak, ezért eleinte a már régóta ismert anyagok jártak kézről-kézre. Csak a 15. századtól kezdődtek el az új felfedezések, illetve a görögből való fordítások, a másolatok készítése, s az ezekhez kapcsolódó könyvtáralapítások. A 15-16. századra koncentráldott a tudományos foglalkozás a görög nyelvvel. 1520-ban, a görög kolónia kihalásával ez egy időre abbamaradt. Firenzén kívül Rómában és Padovában csaknem mindig, Bolognaban, Ferraraban, Velencében, Perugiában, Paviában és egyéb itáliai városokban legalább időnként voltak fizetett tanítói a görög nyelvnek. (Ferraraban tanult meg rövid idő alatt igen kiválóan görögül a mi Janus Pannoniusunk is, ami tanárának fiát Battista Veroneset is igencsak meglepte.) Az arab nyelv leginkább az orvostudomány miatt volt fontos, s főként Velencében virágzott a vele való foglalkozás. Túlnyomórészt az arab Avicenna műveinek szövegeit javígtatták, illetve fordították olaszra.

Az ókor az élet minden területét „behálózta”. Példa erre az is, hogy mikor a ferrarai Alfonso herceg házasságot kötött Lucrezia Borgiaval, apja, Ercole herceg személyesen mutatta meg az előkelő vendégeknek az öt Plautus vígjáték bemutatására szánt 110 jelmezt, hogy láthassák, egyetlen jelmez sem szerepel kétszer. Bár Plautus színdarabjai ebben az időben népszerűek voltak, sokszor a nézők a felvonásközökben játszott balettokat és némajátékokat élvezték jobban. A ferrarai udvarban szokássá vált, hogy minden komédiával együttjárjon a „maga” balettje (*moresca*) is, hozzáteve, hogy gyakran magukhoz a némajátékokhoz is tartozott egy-egy balett. Ilyen előadás szórakoztatta például 1491-ben Alfonso d’Este első házasságkötésekor⁴ a vendégsereget, illetve korábban, 1487-ben kivilágítással és tűzijátékkal volt kibővítvé. Emellett se vége, se hossza nem volt a „mitológiai kocsikázásoknak”, aminek ékes bizonyítéka Borso d’Este korának legfontosabb művészeti alkotásában, a Palazzo Scifanoiban látható fríz, mely ezzel a tartalommal foglalkozik.

A reneszánszban az irodalom át- meg átszövi a fejedelmi udvarokat. Bojardo eposza egy-egy elkészült részét folyamatosan felolvasta Ercole herceg udvarában. Míg Torquato Tasso személyéhez az udvar féltékenyen ragaszkodott, addig Ariosto Ippolito

d’Este muzikusai és szemfényvesztői között „húzta meg” magát, ameddig Alfonso d’Este szolgálatába nem állhatott. A tudomány és a művészetek fontosságának tudatában élő Itáliában nem meglepő, hogy a legmagasabb körökbe tartozó nők műveltsége lényegileg megegyezett a férfiakéval. Lányok és fiúk egyformán részesültek az irodalmi és nyelvészeti oktatásban. Még a fejedelmi lányok is virtuóz készségig jutottak el a latin beszédben és írásban. Más nőknek legalább a férfiak olvasmányában kellett részt venniük, hogy követni tudják az ókorra vonatkozó tárgyi adatokat, mivel leginkább ezekről esett szó társalgás közben. Ám részt vettek az olasz költészetben is többek között vallásos canzonek, szerelmi szonettek megírása és rögtönzések formájában. Ezekkel több nő is nagy hírt szerzett magának. A legnagyobb dicséret, ami ekkoriban a nőket érte, az volt, hogy férfias eszűnek és férfias lelkűnek nevezték őket.

A reneszánsz építészek is sokat merítettek az antikorból, a római architektúra számos szerkezeti megoldását mentették át, használták fel motívumkincsét, amiből új mondanivaló, új tartalom született, saját képére formálva ezáltal az antikvitás gondolatait, eszméit. Az építészeti alkotások középpontja az ember lett: azaz ember a tartalma és a lényege a maga alkotta térnek, mely az ő méltóságát ünnepli. Mivel az ember környezete ura kívánt lenni, könnyedén szeretett volna mindent áttekinteni. Ennek érdekében a tereket, épületeket jól felfogható arányokkal komponálja meg, materiális rendet teremtve általa maga körül. A kor tipikus térbeli rendje a központos (centrális) elrendezés volt. A templomok teremszerűek, jól áttekinthetőek, „marasztalóak” lettek. Az épületek homlokzatain is megjelentek az arányok és a ritmusok: a zárt kompozíciók, a harmonikus rend, a részek egymáshoz és az egészhez viszonyított törvényszerűségei. Az építészek szerint az ember, a kozmosz, a zenei hangzatok számszerűen is kifejezhetően hasonló arányai uralkodnak a világban.

Megjelent a reneszánsz világi építészet egyik sajátos épülettípusa, a palazzo, ami a hatalmi reprezentáció szimbólumává vált, s kialakulásának gazdasági, társadalmi és politikai okai is voltak.

Az itáliai korareneszánsz építészethez Európa országai közül elsőként Magyarország zárkozott fel. Az Anjouk óta létező komoly politikai kapcsolat a 15. század hetvenes éveiben még jobban elmélyült Corvin Mátyás uralkodása alatt. A török elleni védekezés érdekközössége 1474-ben IV. Sixtus pápa, a nápolyi király, Aragóniai I. Ferdinánd, Federigo Montrefeltro urbinói herceg, I. Ercole d’Este ferrarai herceg és Corvin Mátyás, Magyarország királyának szövetségéhez vezetett.

Az ókori építészetről főként materiális jellegű emlékek maradtak fenn, így (mondhatni szinte érdemein felül) felértékelődött Vitruvius *De architectura* című munkája. Vitruvius műve enciklopédikus jellegű, és szervesen hozzánőtt az

⁴ Anna Sforzával

európai kultúrához. Az emberi ismeretek akkori fokán ezeknek a totalitását igyekezett összefoglalni. Műve az egykor fennséges görög-római világ egyetlen fennmaradt építészeti forrása. Vitruvius életéről valamivel többet tudunk, mint építészeti működéséről⁵; szülei jó nevelése következtében technikai és bölcséleti ismeretekre tett szert, s szolgálta Julius Caesart és Augustust is hadmérnökként. Felügyelte a hadigépek építését és karbantartását, ellenőrizte a vízvezetékeket.

A *De architectura* című könyvét az őt követő századokban vagy egekig magasztalták, vagy elutasították, de sosem tudták figyelmen kívül hagyni gondolatait az építészetről. A népszerűség okai lehetnek: a mű komplexitása, egyedisége, a tárgyalt anyag elrendezése, beosztása, szintézise (egyszerre építészetfilozófiai, építészetesztétikai könyv, miközben praktikus kézikönyvként is használható), illetve az építészeti traktátus műfajának a klasszikus archetipusa. Tárgyalási metodikája és szerkezete modellé vált: az általánostól az egyedi felé halad, mindeközben az építészet gyakorlatát és elméletét is felismeri, és tisztázza az építészeti fogalomrendszert. Az összes épített konstrukciót hármas követelmény szabályozza: a tartósság (*firmitas*), a célszerűség (*utilitas*) és a szépség (*venustas*). Ezek a követelmények a mai napig használatosak.

A részek egymáshoz és az egészhez való viszonyát a szépség eredményezi, amit Vitruvius a természetben meglévő harmonikus viszonyokból származtat. Ennek legmegfelelőbb modellje az emberi test, melyet analógiaként használt a szimmetria meghatározásában is. A templomépítészettel tárgyaló harmadik fejezetben foglalkozik az emberi test arányaival, mely szerint az egészséges testalkatú ember, ha oldalra kinyújtott karokkal, lábát terpesztve áll, berajzolható a két legegyszerűbb, ugyanakkor legtökéletesebb geometriai idomba, a négyzetbe és a körbe. Ez a reneszánsz gondolkodók számára a kozmosz és az ember kapcsolatát világította meg.

A mű Itáliában a 14. század közepén bukkant fel újra, s igen gyorsan terjedt el, melyben igen nagy szerepe volt Petrarcanak. Boccaccio is birtokolt egy kötetet a műből. Eleinte másolták, ami Leon Battista Alberti működésével megszűnt pusztán másolás lenni. Ő már meg akarta haladni az eredetit, hogy erkölcsi igazolást adjon saját elméletének. Szintén latinul írt művében arra törekszik, hogy mindent tökéletesebben csináljon elődjénél.

A 16. században Francesco di Giorgio Martini platonikus arányelmélete is vitruviusi indíttatású. Ő egyszerre kutatta és interpretálta a vitruviusi szöveget. A cca. 1475-ben keletkezett Trattato-jában már olaszul idézi Vitruvius szövegét. Giorgio Martiniben egyszerre van jelen a filológus és az építész, vagyis nem pusztán Vitruvius-fordítást készít, hanem saját traktátust. Giorgio Martini igazi reneszánsz emberként nemcsak építész volt, de festő,

szobrász és mérnök. A Brunelleschi, Alberti, Michelangelo, Peruzzi, Leonardo nevével fémjelzett csoport tagja ő is. 1477-től Federico da Montrefeltro (1444-1482) urbinói udvarában szolgált, s készített reliefeket, intarziákat, érméket, illetve hadigépeket. (Az urbinói herceg a fejedelmek egyik legkiválóbbja volt. Állama és udvara kiválóan volt megtervezve és megszervezve, mely udvar egyben katonai nevelőintézet is volt más nagyurak fiainak nevelésére. A gondolkodók „Itália világosságának” nevezték. Fia, Guidobaldo udvarát, mint a legfinomabb társasélet főiskoláját tette halhatatlanná művében Baldassare Castiglione.) Ez az udvar műhelye volt a vitruviusi tanoknak.

Angelo dal Cortivót is nagyon érdekelte az építészet, bizonyára ezért másolta bele a kódexbe Giorgio Martini traktátusát, ám a hozzá tartozó rajzokat több kéz készítette el. A kódex más helyein is meglévő rajzok – geometriai szemléltető ábrák, betűminták, keleti ornamentikák, ókori római díszítőelemek (pl. reliefek), oszlopok, épületek ábrái stb. - nem egy időpontban készültek, nem is egy ember munkái. A vitruviusi emberarány ábrázolása több verzióban is megtalálható a kódexben. Csodálatos módon a lerajzolt római kori díszítések a mai napig fennmaradtak Itália több városában is, többek között Ferraraban vagy Piero della Francesca⁶, illetve Andrea Mantegna freskóin. Piero della Francesca nagyhatású műve, a *De prospectiva pingendi* általános művészeti vonatkozása révén az építészethez is kapcsolódik. Az arezzoi San Francesco templomban lévő freskósorozatán, illetve Andrea Mantegna padovai Eremitani templomban látható képein a háttér ábrázolásában, a katonák ruházatán tűnnek fel a római kori díszítések, épületek, romok, páncélok, szobortöredékek. Mindezek bizonyítására álljon itt most néhány kép!

Rajz a Zichy-kódexből

⁶ Piero della Francesca Lionello d'Este meghívására 1450-ig udvari festőként dolgozott Ferraraban, mely megbízást feltehetően Leon Battista Alberti ajánlására kaphatta, s egy freskót is festett a Castello-ban, ami azonban az átalakításoknak esett áldozatul néhány évtizeddel később. Festészetének hatását ezen kívül még néhány ferrarai miniatúra őrzi. Ezután Federigo da Montrefeltro urbinói udvarában dolgozott, ahol találkozhatott Giorgio Martinivel is, mivel Montrefeltro udvara a Vitruviust követő építészeti tanulmányok keletkezési helye volt.

⁵ Csak a fammi bazilika révén van róla ismeretünk, de ennek a maradványait eddig még nem sikerült azonosítani.

Rajz a Zichy-kódexből

↑
Andrea Mantegna freskórészlete a padovai Chiesa degli Eremitani-ból (N.d.R. feltételezhetően a balra néző Janus Pannoniusszal)

Piero della Francesca: Storia della vera Croce című freskójának részlete az arezzoi Chiesa di San Francesco-ban.

Szabó Ágnes
- Budapest -